

HISTORIAN YSTÄVÄ

HISTORIAN YSTÄVÄIN LIITON TIEDOTUSLEHTI 3 / 2006

Toimittaja Jyrki Vesikansa. Puh. 09-777 3074, sähköposti jyrki.vesikansa@kolumbus.fi. Os. Papinmäentie 17 D, 00630 Helsinki.
Historian Ystävien Liiton kotisivut <http://pro.tsv.fi/hyl>. Vammalan Kirjapaino Oy.

Venäjän ideaa etsimässä

■ Historian ystävät vierailivat 13.-17.9.2006 Moskovassa Heikki Talvitien ja Julia Burmanin johdolla. Talvitie on työskennellyt kauan diplomaattina Venäjän pääkaupungissa, joten matkalaisille avautui sellaisiakin ovia, joita tavallinen turisti turhaan kolkuttaa.

Moskova on muuttunut paljon Neuvostoliiton hajottua. Sipuliku-polit loistavat kaikkialla eikä niitä kunnostettaessa ole kultaa säästetty. Kristus Vapahtajan jättikirkon nopea uudelleenrakentaminen oli sekä hämmästyttävä suoritus että vahva symboli. Punaisen torin laidallekin oli yleisen käymälän tilalle palautettu pieni kirkko, jonka mesu oli taivaallisen kaunista.

Toisaalta oppaamme puhui edelleen Lenin-vuorista ja Kansantalouden saavutusten näyttelystä, vaikka nimet on virallisesti neutraloitu. Stalinin ajan rakennuksia arvostetaan jälleen ja ovathan ne etenkin valais- tuina koreita. Neuvostoperinnee elänee kauan uuskapitalismin kuoren alla. Leninin patsaita näimme kaksi.

Tutustumiskohteiden oppaat esittelivät laveasti yksityiskohtia ja etenkin numeroita. Kokonaisnäkemystä Venäjän historiasta sen sijaan ilmeisesti vasta haetaan. Ehkä vaalitsaarin odotetaan vetävän ensin linjat. Keskuskomitean ja Komin- ternin arkistoissakin on yhä salaisuksia, ns. presidentin tai KGB:n kokoelmista puhumatta.

Vierailimme myös Hilding Ekelundin suunnittelemassa Suomen suurlähetystössä, jonka terassilla J.K. Paasikivi oli seurannut Alli-rouvan pulikointia pihan uima-altaassa. Suurlähettiläs Harry Helenius analysoi terävästi Venäjän nykyistä tilaa. Samoja teemoja pohtivat duuman Suomi-ryhmän edustajat Aleksander Orgolaisen johdolla.

Kovin vähän suomalaisia vieraillee nykyään Moskovassa. Byrokratiaa toki riittää ja historiallinen makuuvaunu on toilettien osalta miltei esihistoriallinen, mutta kaikkiaan Moskovassa on ihan mukava reissata. Kannattaa lähteä etsimään Venäjän ideaa ja paikan henkeä.

JYRKI VESIKANSA

HISTORIAN YSTÄVÄIN LIITON VUOSIJUHLA on G.Z. Yrjö-Koskisen syntymäpäivänä **sunnuntaina 10. joulukuuta 2006 kello 18.30** alkaen Helsingin Suomalaisella Klubilla, Kansakoulukuja 3.

Ohjelma ja illallismaksu tarkentuvat 25.10. mennessä. Molemmista tiedotetaan liiton kotisivuilla <http://pro.tsv.fi/hyl>. Juhliin ilmoittaudutaan liiton sihteeri Julia Burmanille 1.-30.11.2006 joko puhelimitse (09-22 86 93 51) tai sähköpostilla shs@histseura.fi. Häneltä saa myös lisätietoja. Mukaan mahtuu 60 ensinää ilmoittautunutta.

SUOMEN HISTORIALLISEN SEURAN RAJA-ESITELMÄSARJA.

SHS:n yleisötilaisuudet ovat kaikille kiinnostuneille avoimia. Turha ujestella! Paikka- na aina Tieteiden talo, Kirkkokatu 6, Helsinki.

- Ma 30.10.2006 klo 18. Dos. Jari Eilola (JyY): **Noituuden ja taikuuden rajat**. Sali 505.
- Ma 27.11.2006 klo 18. Prof. Anssi Paasi (OY): **Rajatutkimuksen renessanssi ja kontekstisidonnaisuuden ongelma**. Sali 505.

MUITA TAPAHTUMIA

Pe 13.10.2006 klo 14.00–18.00. **Työ, ristiriidat ja tutkija – 50 vuotta Mauno Koiviston väitöksestä**. Juhlaseminaari Helsingin yliopiston pienessä juhlasalissa (Fabianinkatu 33, 4. kerros).

Ohjelma:

● Dos. Tapio Bergholm: *Oma kokemus tutkimuksen kohteena*
Valt. lis. Aino Sinnemäki: *Aurajoen ranta ja Amerikan raitti – suomalaisen sosiologian 50-luvun näyttämöitä*

● Dos. Raija Julkunen: *Työprosessidebatti – kontrolli ja vastarinta 1970- ja 2000-luvulla*

● Prof. Pauli Kettunen: *Hyvät ja pahat ristiriidat*

Esitelmien yhteyteen on varattu aikaa myös keskustelulle. Vapaa pääsy.

Porin taidemuseon luentosarja Taide ja elämä 13.9., 27.9., 4.10., 25.10., 22.11. Luennot alkavat klo 18.30. Vapaa pääsy. Ennen luentoa maksuton näyttelyesittely kello 18.

UUDET MENNEISYYDET – HISTORIAN PÄIVÄT, 28.–29. LOKAKUUTA 2006

Helsingin Normaalityöryhmä, Ratakatu 6 B

Lauantai 28.10.2006

9.00– Historian Päivien avaus.

Avaussanat: Suomen Historiallisen Seuran puheenjohtaja, prof. Kimmo Katajala.
Eino Jutikkala-luento: prof. Pertti Haapala, *Väinö Linna – toisen tasavallan Topelius?*
Lounastauko.

12.30–14.00 RYHMÄT

1. Uusia näkökulmia sodan historian tutkimukseen.
2. Kansakunta kuvissa.
3. Kasvatuksen ja koulutuksen historiaa keskialjalta nykypäivään.
Kahvi

14.30–16.30 RYHMÄT

4. Matkailija rajoja kokeilemassa – Matkailun historiaa.
5. Mainonnan historiaa.
6. Kokemuksia ainereaalista.

Sunnuntai 29.10.2006

9.30 HYOL:in vuosikokous.

10.30–12.00 RYHMÄT

7. Vähemmistöjen historia Suomessa.
8. Mitä historia ja historiallinen romaani kertovat tänään vuodesta 1918.
Kahvi

12.30–14.00 EUROOPPA-Paneeli

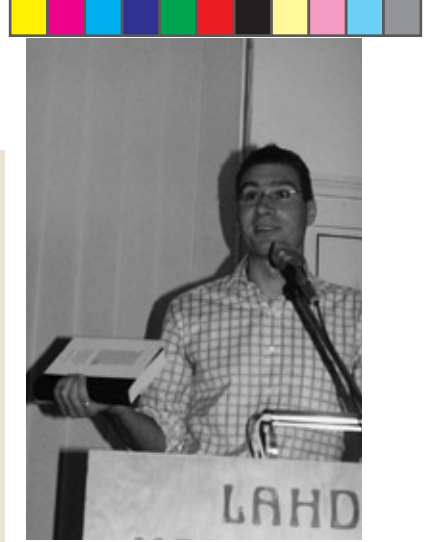
Ilmoittautuminen www.histseura.fi tai Suomen Historiallisen Seuran toimisto 09-228 69 351. Osallistumismaksu on 70 euroa. Tarkemmat tiedot netissä. Avajaisien Eino Jutikkala -luennolle on vapaa pääsy.

NÄYTTELYTÄ:

■ Helsingin kaupunginmuseo: KUNNON KANSALAINEN 10.6.2006–15.6.2008
Hakasalmen huvila, Mannerheimintie 13, puh. 169 3444.
Auki ke, pe-su klo 11–17, to klo 11–19.
Pääsymaksu 4/2 e, alle 18-vuotiaille ja torstaisin vapaa pääsy.

■ Pohjois-Pohjanmaan museo: MATKOILTA KOTIIN – SIBELIUKSEN AINOLA
Oulu 26.8.2006 – 22.10.2006
Näyttely esittelee arkkitehti Lars Sonckin (1870–1956) ystävälleen Jean Sibeliukselle suunnitteleman huvilan kuvien ja pienoismallin avulla. Aho & Soldanin filmiarkistosta koottu filmi esittelee elämää Ainolassa ja sen pihapiirissä vuosina 1927 ja 1945. Näyttelyssä valotetaan myös Sibeliuksen Oulu-yhteyksiä.

■ Lapin maakuntamuseo: RAKAS LUMINEN HELVETTI. K.M.WALLENIUKSEN LAPIN VUODET. Näyttely keskittyy K. M. Walleniuksen Lapissa viettämiin vuosiin 1918–1976. Kurt Martti Wallenius (1893–1984) oli kenraali ja kirjailija, joka on yksityishenkilönä jäänyt varsin etäiseksi, jopa myyttiseksi hahmoksi. Hän oli 1918–1940 tärkeä vaikuttaja Lapin ja Petsamon historian käännekohtissa. Talvisodan jälkeen vapaaksi kirjailijaksi ja uudistilalliseksi ryhtynyt Wallenius asui perheensä kanssa tukkikämpästä muokkaamassaan kulttuurikodissa Marrasjärven rannalla. Avoinna 5.11.2006 saakka., Arktikum, Rovaniemi.

Tuomas Heikkilän mukaan Lalli on ohittanut suosiossa Henrik-piispan.

Yksilöt vaikuttavat – ja kuvastavat aikaansa

HISTORIAN MERKKIHENKILÖT TEEMANA LAHDEN KESÄSEMINAARISSA

■ Merkkihenkilöiden vaikutus historiaan veti nelisenkymmentä historian harrastajaa Lahden kansanopiston ja Historian Ystävien Liiton perinteiseen kesäseminaariin. Suurmiehiä ja -naisia ei tapahtumassa palvottu. Sen sijaan havaittiin, miten hyvin elämäkerta voi kertoa ajastaan ja sen ilmiöistä. Epäilemättä yksilöt myös vaikuttavat asioihin – toki ns. rakenteiden puitteissa.

Seminaaria johti rehtori **Ville Marjomäki**. Alustusten ohella tarjolla oli mm. iltakonsertti.

Snellman-myytti tarkentunut

Kiinnostusta historian henkilöihin on kuvastanut sekin, että **J.V. Snellmanin** syntymän 200-vuotismuiston ympärillä järjestetään tänä vuonna yli tuhat tilaisuutta, vaikka juhlaorganisaatio alkuun kaavaili ”vain” noin kolmea sataa tapahtumaa. Aittoa kiinnostusta lienee lisännyt se, ettei juhluvuoden tyyllä lajina ole pönäkkyyttä.

Juhluvuoden pääsihteeri, dos. **Raimo Savolainen** julkisti 12.5. uuden elämäkerran kansallisfilosofista. Lahdessa hän kysyi, ”mistä Snellman teki oman päänsä” korostaen lapsuusvuosien antia. Kokkolassa oli hyvä kirjasto ja vanhemmiltaan Janne-poika sai monenlaisia, myös uskonnollisia vaikutteita. Sivistys ja sivistäminen olivat sittemmin kansallisfilosofin toimintaa yhdistävä lanka.

Snellman-myytti on uusissa tutkimuksissa tietenkin tarkentunut. Niinpä häntä ei karkotettu Kuopioon, sillä Snellman havaitsi, että

Kiireinen pääsihteeri Raimo Savolainen joutui esiintymään ”Snellman-juhluvuoden virallisessa helleasussa”.

Elias Lönnrot ei ollut Pekka Laaksosen mukaan kipsipysti kansakunnan kaapin päällä.

siellä oli sisämaan ensimmäinen kirjapaino – siis oiva väline tehdä *Saimaa*. Myöskään hänen asemansa Borgströmin suurliikkeessä ei ollut vähäpätöinen. Siellä Snellman perehtyi talouselämään. Taitoa tarvittiin, kun hänestä tuli **Aleksanteri II:n** kaudella valtiollinen avainvaikuttaja.

Snellmanin uppoutumista filosofiaan vauhdittivat monet sortuneet romanssit. Tästä vaiheesta ovat hänen 52 runoaan, jotka **Kaj Chydenius** on äskettäin säveltänyt. Solmittuaan 39-vuotiaana avioliiton Snellman korosti perheen ja äidin merkitystä. Snellmanin naiskäsitystä Savolainen kehotti arvioimaan kokonaisuutena.

Henrik ja Lalli uudessa valossa

Dos. **Tuomas Heikkilä** on esitellyt tiuhaan tutkimustaan **Henrik-piispasta**, mutta löysi jälleen uusia näkökulmia teemaan. Hän korosti legendan levinneisyyttä Euroopassa ja sitä, ettei kansallispyhimyksen muisto Suomessa suinkaan kadonnut uskonpuhdistuksen jälkeen. Pyhän Henrikin surmanvirsikin – vanhin dokumentti kansanrunouskokoelmisamme – pantiin paperille vasta 1600-luvulla.

Kansallisen herätyksen myötä korostui tosin **Lalli**, jonka nimeä ei mainita lainkaan sydänkeskiaikaisessa tekstissä.

Osa kansanrunoista vasta nyt julki

Elias Lönnrotilla oli prof. **Pekka Laaksosen** mukaan ristiriitainen persoonallisuus. Hänen vaatimattomuuttaan on korostettu, mutta Lönnrotilla oli jo varhain tavoitteenä suurmieheys.

Lönnrotin nuoruutta sävyttivät

köyhyys ja isän alkoholismi. Koti-opettajana Laukon kartanossa hän harppasi sivistyneistön piiriin ja innostui keräämään runoja Elinan surmasta. Tämä johti lääkärintopin ohessa laajoihin runonkeruumatkoihin ja väitöskirjaan maagisista parannustavoista. Lönnrotilla oli siinä moderni psykologinen näkemys ihmisen yö- ja päiväpuolesta.

"Loru-Lönnrot" merkitsi muistiin myös ruokottomina pidettyjä runoja, jotka SKS uskalsi avata vapaasti luettaviksi vasta kymmenisen vuotta sitten. Korpiseutuja kiertävän, pitkään perheettömän piirilääkärin naissuhteistakin juoruttiin. Työn tuloksena syntyi yhtä kaikki 1835 "vanha" *Kalevala*. Se esiteltiin "särkyneen" eepoksen kokoamisena, mutta nykyään korostetaan Lönnrotin omaa panosta.

Usein nöyräksi luonnehdittulla Lönnrotilla oli kiistoja niin **M.A. Castrénin**, **J.L. Runebergin** kuin **J.V. Snellmanin** kanssa. Niinpä kansallisfilosofi ei hyväksynyt Lönnrotin 1862 julkaisemaa *Koulu-Kalevalaa* ja se unohdettiin. Suomen kielen professuurista hän luopui, jotta saataisiin virka **August Ahlqvistille**, mutta Sammattiin vetäytyttyään Lönnrot saattoi vielä omistautua sanakirjahankkeelleen.

Puhujana Lönnrot ei ollut sulava. Häntä pidettiin joskus jopa kop-pavana. Ainakin hän tiesi oman arvonsa – jota jälkimaailma vielä korosti.

Alhaisaatelista vallan huipulle

Kiittelyn elämäkerran **Lorenz Creutzista** laatinut filtri **Mirkka Lappalainen** korosti tutkimusten näkökulman tarpeellisuutta; "suurmieheys yksin ei tee ketään kiinnostavaksi". Creutz kuvastaa nousua alhaisaatelista 1600-luvun Ruotsin huipulle. Lappalaisen pää-lähteenä olivat valtaneuvoston tarkat keskustelupöytäkirjat.

Creutzin nousun kiitotienä olivat laajat opinnot. Niihin ryhtyttiin, jotta aateli pystyisi pitämään hallussaan virkapaikat. Tarvittiin myös suojelijoita, kuten **de la Gardiet** ja **Brahett**. Toisaalta vapaaherrana Creutz liittoutui alemman aatelin kanssa ylhäisäatelia vastaan. Tyylliltään hän oli kuin katujyrä.

Creutzin johtamaa tärkeää vuorikollegiota hallitsi "suomalainen insinööriaateli"; kupari oli ajan avainmetalli. Creutz asetti tavoitteekseen myös kartanon hankkimisen jokaiselle lapselleen. Hän kuvitteli kuitenkin pystyvänsä kaikkeen, mikä johti katastrofiin Creutzin ryhdyttyä

Mirkka Lappalainen etsi näkökulmaa kaikkien inhoamaan mahtailijaan Lorenz Creutziin.

maakrapuna valtakunnan amiraaliksi. Lippulaiva *Kronan* tuhoutui, mitä Karlskronassa muistellaan yhä. **Heikki Talvitien** mukaan siellä valitellaan, ettei maanmiehestämme Creutzista "voi kertoa mitään hyvää".

Naiset nousevat biografioida

Dos. **Mervi Kaarninen** vertaili naisten osuutta suomalaisissa yleisbiografioida. 1879-83 ilmestyneessä *Biografisessa nimikirjassa* heitä oli (tämän toimittajan laskelman mukaan) 58 – lähinnä kuninkaallisia, kirjailijoita, taiteilijoita, hyväntekijöitä ja saarnajia. Mahtui joukkoon tosin kruununperijän rakastajatarakin.

1930-luvun *Kansallisessa elämäkerrastossa* naisia oli jo 118 eli 5,9 % kaikista. Esimerkiksi **Ester Ståhlbergista** ei ollut ikiomaa artikkelia, mutta sentään lyhyt esit-

Naisten osuus suurissa elämäkerrastoissa on Mervi Kaarnisen mukaan noussut jatkuvasti.

tely hänen miehensä elämäkerran jälkeen. Keskeisiä nimiä olivat mm. **Minna Canth**, **Hedvig Gebhard**, **Lucina Hagman**, **Helene Schjerfbeck** ja **Miina Sillanpää**.

Uudessa *Kansallisbiografiassa* naisia on jo 13 prosenttia eli lähes tuhat nimeä. Naisten osuus kansakunnan kaapin päällä on siis noussut ja heidän vaikutuskenttänsä laajentunut.

Canth pärjäsi myös yrittäjänä

Prof. **Ilkka Nummela** kertoi *Biografisen nimikirjan* lisävihkoon 1889 otetusta **Minna Canthista** uudesta näkökulmasta eli liikkeenaisena. Kirjailijahan otti isänsä vararikon jälkeen haltuunsa tämän kauppaalikkaan Kuopiossa ja leskeydyttyään 1879 elätti perheensä osin sen avulla.

Juhani Aho taisi luonnehtia suojelijansa "lankapuodin pitäjäksi", mutta todellisuudessa Canthin yritys oli varsin suuri ja menestyvä tekstiilitukkukauppa. Katetuotto oli yleensä 10-15 % ja tappiota liike tuotti vain 1890. Kirjailijan maine saattoi siivittää liiketoimia, mutta ne tarjosivat myös aineistoa Canthin näytelmiin.

Canthin menestystä kuvasti sekin, että hän oli 1895 ensimmäinen nainen nykyisen Keskuskauppakamarin ylimmässä luottamuselimes-sä. Seuraavan kerran nainen valittiin siihen 1989; nykyään heitä on kymmenkunta noin 150 jäsenestä. Minna Canthin Perilliset Oy vaikutti Kuopiossa itsenäisenä yrityksenä 1970-luvulle saakka.

Labden kesäseminaarin esitysten selostaminen jatkuu seuraavassa *Historian Ystävissä*.

Ilkka Nummelan mukaan Minna Canth menestyi myös liikkeenaisena.

Aleksandriasta Abu Simbeliin

■ Historian Ystävien Liiton 21 matkalaista perehtyi Egyptin historiaan maaliskuussa 2006 kymmenen päivän ajan. Kohteena oli Egypti koko pituudeltaan: Väli-meren rannalta Aleksandriasta Abu Simbelin temppelihin etelässä lähellä Sudanin rajaa. Väli-meren rannalla oli vielä kevätilma 20 asteen lämpötiloineen. Etelässä sen sijaan tutustuttiin nähtävyyksiin välillä jo 36 asteen kuumassa, mutta kuivassa lämpötilassa.

Egyptissä oli 1990-luvulla mietitty, rakennetaanko uudestaan Faroksen majakka – yksi antiikin ajan seitsemästä ihmeestä – vai antiikin ajan suuri tiedekeskus Aleksandrian kirjasto. Ratkaisuksi tuli jälkimmäisen rakentaminen. Tässä vuonna 2002 valmistuneessa, norjalaisen arkkitehdin suunnittelemassa upeassa suuressa kirjastokompleksissa oli avaruutta yllin kyllin. Kirjastovirkailija näytti havainnollisesti, miten tietokoneella voidaan kätevästi kirjoittaa joko länsimaisilla tai arabialaisilla kirjaimilla.

Bussimatalla Kairoon pistäydettiin koptiluostarissa. Tämän vanhan uskonnon kannattajia on Egyptin väestöstä kymmenisen prosenttia. Matkalla koko ajan mukana ollut egyptiläinen opas näytti rannettaan, johon oli taatu pieni risti koptilaisuuden merkiksi. Erikoisuutena näimme, että Kairossa on myös sellainen koptilaisten kaupunginosa, jossa asukkaat lajittelevat kairolaisten

Matkalaiset ryhmäkuvassa pyramidien äärellä.

jätteet. Siellä saakka emme käyneet, mutta lemu on kuulemma sanoin kuvaamaton.

Gizan mahtavat pyramidit olivat tietysti otollinen tausta ryhmäkuvan ottoon. Yhdistyneen Ylä- ja Ala-Egyptin ensimmäinen pääkaupunki Memfis oli Ramses II:n patsaineen myös käynnin arvoinen, jos kohta kaupungista sinänsä ei ole enää mitään nähtävissä. Kairon Egyptiläisen museon kokoelmiin olisi voitu perehtyä vaikka kuinka kauan. Mainio suomalainen oppaamme Hannu Takala Olympia matkatoimistosta osasi kuitenkin osoittaa sieltä keskeiset nähtävyydet parin tunnin käynnillä.

Oppaallamme oli myös teologista tietämystä. Näin ollen saimme esimerkiksi kuulla ja temppelipiirroksista nähdä, miten kunnoitusta nauttineen merkkikilön neitseellinen syntymä oli egyptiläisessä kulttuurissa tuttua jo 5000 vuotta sitten.

Juna Kairosta vei joukon yön yli muinaiseen Thebaan eli nykyiseen Luxoriin. Ennen matkaa uudelleen luetun Sinuhin esittelemät paikat alkoivat olla edessä. Luxorin ja Karnakin temppelialueet olivat upeita. Ne, Kuninkaiden laakso, Hatshepsutin temppeli ja monet muut matkan nähtävyydet ovat useasti tulleet jälkeensä mieleen.

Liiton jäsentiedotus

Historian Ystävien Liiton toiminnasta kerrotaan ensi sijassa *Historian Ystävissä*. Säilytä siis lehti ainakin tapahtumiin saakka.

Liiton kotisivut ovat [www-osoitteessa http://pro.tsv.fi/byl](http://www.pro.tsv.fi/byl). Ne pyritään pitämään jatkuvasti ajan tasalla. Siellä julkaistaan myös tuoreeltaan *Historian Ystävä*. Sieltä lehti siis löytyy, jos se sattuisi hukkumaan.

Tietoja saa myös *sibteeriltämme Julia Burmanilta*, joka on parhaiten tavoitettavissa Tieteiden talolta keskiviikkoisin klo 16-17 ja torstaisin klo 10-12 puhelimitse 09-22869351. Faksinumero on 09-228 69266 ja sähköpostiosoite sbs@histseura.fi. Postiosoite on Tieteiden talo, Kirkkokatu 6, 00170 Helsinki.

Neljän päivän risteily Niilillä komeassa, vain 60 matkustajaa mukaansa ottavassa laivassa Alexander the Great oli nautinnollinen. Auringon nousun ja laskun tunnelmat ja rantamaisemien katselu toivat lepoa tiiviiseen ohjelmaan. Välillä käytiin tutustumassa em. kohteisiin ja lisäksi Edfun ja KomOmoan temppelihin. Assuanissa käytiin tietysti katsomassa patoa, vierailtiin nubialaisessa kylässä ja pistäydettiin Philaen temppelissä.

Abu Simbelin kalliotemppelit ovat Assuanista lentomatkan päässä patotyömaan synnyttämän Nasser-järven rannalla. Tempelit olisivat jääneet veden alle, mutta kansainvälisellä avullahan ne siirrettiin kuivalle maalle. Ruotsalaisen rakennusurakoitsijan jäljiltä päätemppeliin oli uudelleensijoituksessa jäänyt pieni epätarkkuus. Kevätpäivän tasauksen aikaan yhteen temppelin perimmäisessä osassa olevista patsaista osunut aurinkonsäde kohdistuu nykyään siihen päivää myöhemmin.

Lopuksi vielä tutustuttiin Kairossa islamilaiseen kulttuuriin. Matkan anti oli kaiken kaikkiaan suurenmoinen. Nähtävyydet ja esitykset ovat useasti palanneet mieleen. Suuri merkitys oli myös erinomaisella opastuksella ja mukavalla matkaseuralla. Jo ku ensimmäistä kertaa näillä matkoilla mukana ollut kiittelä, ettei yhtäkään marisijaa ollut osunut mukaan.

VEIKKO LÖYTTYNIEMI